

244
Dr. Kápolnai Iván

A Kispesti Gránit gyár ötven éve

Fővárosunk kerületei közül Kispest a legfiatalabb: az 1870. évi népszámlálás idején csupán a jelenlegi XIX. kerületben nem mutatható ki lakos. 1880-ban mindössze 1820 lakosa van — ugyanakkor Újpestnek 11—12 ezer —, a századfordulón azonban már közel 10 ezer, 1910-ben több mint 30 ezer, 1920-ban pedig már 51 ezer a lakosok száma. Ez a robbanásszerű népességnövekedés kapcsolatos Kispest iparának kiépülésével, melynek főbb állomásait kezdetben nagyobbbrüst gépgyártási üzemek jelzik: a Hoffher — Schrantz-féle gépgyár, a Lipták-féle gépgyár, az Ohrenstein — Koppel-cég, a Teudloff és Diettrich-féle armatúra és szivattyúgyár.

A könnyűipar bázisa a Hungária Jacquard Szövőgyár és a Kárpáthia Ipari és Kereskedelmi RT. selyemszövőgyár volt. Az agyagipart a nagyarányú építkezésekhez falazó anyagot biztosító téglagyárak képviselték. A durvakarátia ipar mellett megtelepedett azonban a finomkerámia ipar is. Bölcsője a Budapest—Szentlőrinci Téglagyár volt, ahol 1920-ban egyszerű fazekas módszerekkel edénygyártási kísérletekbe kezdtek, és a biztosító kísérletek önálló edénygyár alapítására adtak ösztönzést.

Az újgyár alapításában a Budapest—Szentlőrinci Téglagyár és a vele szoros érdekkapcsolatban levő Tatai Cserép- és Téglagyáron kívül a Hartmuth Kályha- és Agyagárugyár, valamint a kor két vezető tőkeérdekeltsége: a Magyar Általános Kőszénbánya RT. és a Magyar Általános Hitelbank vett részt. Miután az 1922. október 22-én kelt Alapítási Tervezetben előírt módon befizették az általuk jegyzett részvények meghatározott százalékát, 1922. november 1-én a Hitelbank budapesti (Dorottya u. 5—7.) helyiségében megtartották az alakuló közgyűlést. December 9-én pedig a Cégbíróság bejegyezte a „Porcelán-, Kőedény- és Kályhagyár RT.” céget a Kereskedelmi Társaságok jegyzékébe.

Pontosan öt hónapra a társasági szerződés aláírása után, 1923. április 1-én megindultak az építkezési munkálatok a néhány hónappal korábban városi rangra emelkedett Kispest határában, Budapest akkori személtlerakódó helyén: a Cséry-telep személt-hegyei és az Alföld homokbuckái közötti si-

vár völgyben, ahol az akkor még közlekedő helyiérdekű vasútvonal eltért Lajosmizse felé.

Egy év múlva, 1924 áprilisában a nagyrészt német gépekkel és berendezésekkel felszerelt gyár megkezdte próbaüzemét. Külföldi volt a gyár műszaki vezetője és a szakmunkások nagy része, az összes munkás mintegy 20%-a. A létszám az 1925—26. évi 200—210 főről 1928-ban 300 fölé emelkedett, a termelés pedig az 1925. évi 690 tonnával szemben 1927-ben több mint 1300 tonnát, 1928-ban pedig 1736 tonnát ért el. Kezdetől fogva exportált is a gyár: főleg Romániába és Jugoszláviába, de távolabbi országokba is. 1928-ban az összes értékesítési forgalomnak közel fele, sőt súlyban mérve több mint a fele jutott külföldre. A belföldön forgalomba kerülő árumennyiség az ország összes fajanszedény felhasználásának kb. 70—80%-át jelentette. Nem bírta azonban a gyár a versenyt az olcsó áron importált — főleg Csehszlovákiából behozott — porcelánáruval szemben.

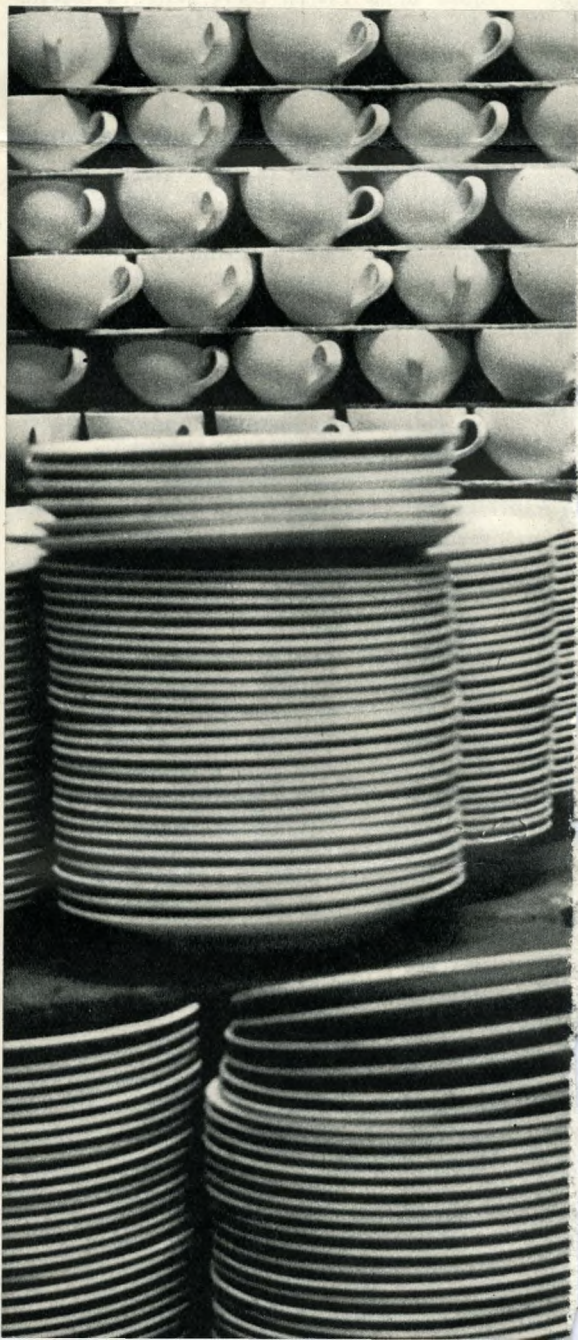
Az értékesítési gondok miatt a gyárvezetés foglalkozott más fajansztermékek, így pl. fürdőszoba felszerelési tárgyak, általában egészségügyi rendeltetésű, ún. „szaniteráru” gyártásának gondolatával. A kispesti gyár meg akarta törni a nagyhírű Pécsi Zsolnay-gyár fővárosi (Zugló, Öv utcai) fiókvállalata monopolhelyzetét és 1929-ben megjelent a piacon, zavartkeltően olcsó egészségügyi kerámiai termékeivel.

Am a további fejlődést megakadályozta az éveken át tartó nagy világgazdasági válság és az azt követő pangás.

1930-ban ugyan a termelés alig csökkent, de az értékesítési nehézségek miatt az év végén csaknem egy félévi termelés értékének megfelelő árumennyiség maradt raktáron. A kedvezőtlen üzemmenetet megérezte a munkásság is. Az elégedetlenség jeleként szórványos megmozdulásokról ad számot a gyár munkásmozgalmi krónikája.

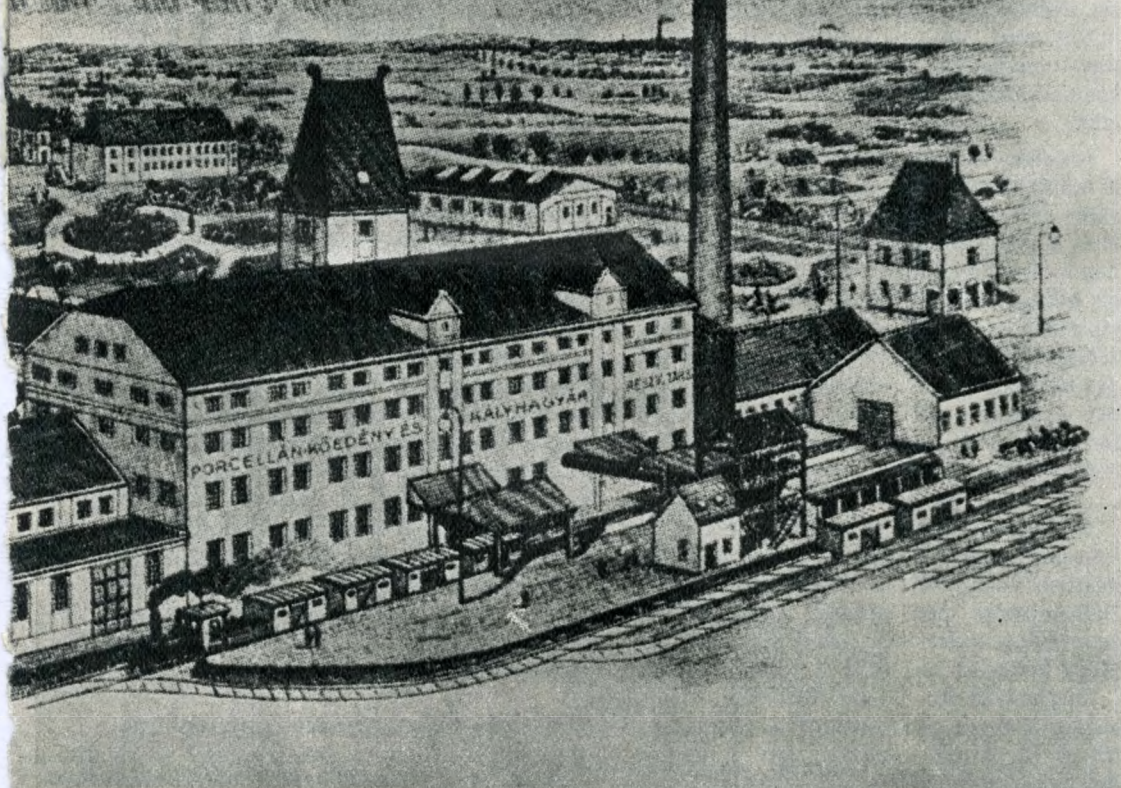
Az árukészletek magas értéke és a termeléshez viszonyított egészségtelen hányada a gyártás visszaszorítására kényszerítette a vállalatot. A vámkorlátozások következtében növekedtek egyrészt a nyersanyagimport, másrészt a külföldi áruértékesítés gondjai

PORCELLÁN-KÖED RÉS

ÉNY-ÉS KÁLYHAGYÁR V. TÁRS.

PORZELLAN-
STEINGUT-UND
OFENFABRIKS A.G.

A gyár látképe az 1920-as években (Csigó László reprodukciója)

Készáru-raktár (Csigó László felvétele)

is. A gyár a bel- és külföldi forgalmat egyaránt a termékek minőségi színvonalának emelésével igyekezett előmozdítani. Bevezették többek között a máz felett égetett áru gyártását, s bővült a választék. Az új termékek általában vevőre is találtak a társadalom középrétegeinek abban a fixfizetési kategóriájában, melynek megélhetési viszonyait a válság alig érintette.

A gyár exportja 1932-ben a mélypontra esett, és a csökkenő árak, a nyersanyagok drágulása, a magas kamatterhek, az adósok fizetéseképtelensége stb. jelentős *veszteséget* eredményeztek a gyár mérlegében.

1932. június 1-től Sulczer Vilmos, hazai kerámikus szakember vette át a gyár műszaki irányítását a csehországi eredetű dr. Basch Lipóttól. Az új igazgató erélyes, az egész üzemet átfogó szervezési intézkedései többek között a munkabérek csökkenésével jártak, ami viszont 1934. október 21–27 között *munkabeszüntetéshez* vezetett a gyár legnagyobb létszámú műhelyében, a korongos üzemben. Bár ez a részleges munkabeszüntetés valójában „vad sztrájk” volt, mert a munkások nem voltak szervezett dolgozók, de egyik jelentős eredménye éppen az lett – azonkívül, hogy nem hajtották végre a tervezett mértékű bércsökkentést –, hogy az üzem dolgozói többségükben beléptek a szakszervezetbe.

A nagyarányú fejlesztési tervek megvalósulásaképpen 1934–35-ben felépült az új alagútkezemence és a gyár termelése 1936-ban 2000 tonna fölé emelkedett. Ennek mintegy negyedrésze egészségügyi kerámiaáru volt. A kispesti üzem egyre erősebb versenytársa lett a Budapesti Zsolnay-gyárnak. A két vállalat között 1935 novemberében létrejött kartellszerződés a kispesti gyár részesedését 45%-ban állapította meg a Zsolnay-gyár 55%-ával szemben. A bizonyos területi kontingentálást is tartalmazó egyezmény 1940 végéig maradt érvényben; ekkor a kispesti gyár felmondta a szerződést.

A termékek külföldi értékesítése terén a vállalat elsősorban a piacok kiszélesítésében ért el szép eredményeket, ázsiai és afrikai területek bevonásával. 1937-ben 37 külföldi országba szállított a gyár árut, az összes termelt árumennyiségnek kb. har-

madát. A vállalat ezzel lassan erőre kapott, mérlegei minden évben nyereséget mutattak ki, beruházásait jelentős részben már saját erőforrásaiból fedezte.

A 30-as évek derekán a vállalat tulajdonviszonyaiban jelentős változások következtek be a *tőkekoncentráció* jegyében: 1934-ben kiesett a részvénytulajdonosok sorából az alapításban részt vett három agyagipari vállalat, és a részvények háromnegyed részben a MÁK, egynegyed részben a Hitelbank kezében összpontosultak. 1936-ban a MÁK a társaság valamennyi részvényét magához váltotta és a gyárat kizárólagos érdekkörébe vonta. Ezzel egyidejűleg Vida Jenő, a MÁK nagyhatalmú vezérigazgatója foglalta el az igazgatóságban az elnöki tisztet. Megváltoztatták a vállalat cégnevét is, némileg jobban kifejezve a gyár tényleges tevékenységét. A kispesti üzem, mely rövid másfél évtized alatt a kontinens egyik legjobban felszerelt és legnagyobb fajanszedény-üzemévé fejlődött, elhagyta cégnevéből a „kályhagyár” megjelölést, fölvette viszont a „Gránit” márkajelzést, melyet gyártmányain valójában már az első évektől kezdve használt. A társaság új neve az 1938. november 3-án kelt cégbírósi bejegyzés szerint „Gránit Porcelán és Kőedénygyár RT” lett.

A MÁK elnök-vezérigazgatója nagyszabású terveket villantott fel a gyár, sőt egész Kispeszt város előtt: bányatelepei mintájára a kispesti gyár telepén is kolóniát szándékozott létesíteni, közel 200 lakással, mely a város pangó építőiparát is kissé pezsgésbe hozta volna.

A tervből ugyan nem lett semmi, kétségkívül jelei mutatkoztak azonban a 30-as évek vége felé a dolgozók munka- és szociális körülményeinek fokozatos javítására irányuló törekvéseknek. Így pl. bizonyos korlátozott feltételek mellett a munkások 6 napig terjedhető szabadságot kaphattak, és a fizetett szabadság ideje alatt a családfő és vele utazó családtagjai 50%-os vasúti kedvezményben is részesültek. Az előtérbe kerülő családvédelmi politikával összefüggésben 1939. január 1-től gyermeknevelési pótlék járt az ipari munkásoknak a szakmai családi pénztárak alapjából. A szociális juttatások további fejlődésének azonban a második világháború kitörése sok tekintetben korlátokat szabott.

A háborús konjunktúra éveiben jelentősen növekedett a kereslet a háztartási és lakásfelszerelési tárgyak iránt egyaránt. Az 1940. évi 2680 tonna termeléssel szemben 1941–42-ben a gyár elérte megnövekedett teljesítőképességének felső határát, 3500–3600 tonna készáru előállításával. A munkáslétszám ugyanakkor nem haladta meg az 1940. évi 580–600 főt — a többlettermelés tehát kizárólag a termelékenység javulásából származott.

A vállalat pénzügyi viszonyainak stabilizálódását jelzi, hogy 1940-től már osztalékot is tudott feljuzni a részvényeseknek. S miközben a részvényesek jutalékot vágtak zsebre, a nagy áruhiányra tekintettel megszüntették a gyárban az esetenkénti ajándékozási akciókat, melyekben korábban a munkások általában karácsonykor részesültek. Megvonták a munkásoktól a kedvezményes

vásárlás jogát is. A munkásokkal való bánásmód tekintetében is rosszabbodott a helyzet. Minthogy a vállalat hadiüzemnek számított, mód volt arra, hogy fegyelemsértés, vagy a legkisebb szabálytalanság esetén is katonai hatóságnak adják át a munkavállalót.

1944-ben súlyos megpróbáltatásokon ment át a gyár és munkássága. Április elején a főváros első nagyszabású bombázása érintette a gyár környékét is; majd alig két hónap múlva a rendőrség fényt derített a vezetés bűnös üzlemlaire, árupanamáira. Az ügy kipattanása után az üzemet leállították, a vezetőséget leváltották. A gyár rövid két évtizedes történetének mélypontjára került, s ebben a válságos helyzetben érték 1944–45 fordulóján a korszakváltó események, melyek új világ kezdetét jelentették számára.

1945. januárban — közvetlenül a hadműveletek befejezése után — megindultak a gyárban a helyreállítási munkálatok. A szociáldemokrata párt kispesti szervezetének kezdeményezésére még január folyamán — Nagy-Budapest területén a legelsőik között — megalakult az Üzemi Bizottság, mely kezdettől fogva gondoskodott az élelmezésről és idejekorán lépéseket tett a munka megindulása érdekében is. A termelés azonban akadozva indult meg; az első égetett áru csak augusztusban jött ki a kemencéből. Szeptemberben már le is állt az üzem, szén- és nyersanyagellátási nehézségek miatt. A folyamatos termelés 1946 áprilisában indulhatott el. A termelés még 1947-ben is alig haladta meg a 2000 tonnát, s minthogy az értékesítés nagy mértékben veszteséges volt, a vállalat eladósodott. A gyárat 1948 márciusában állami tulajdonba vették. Az egész iparban végrehajtott termelészakosítások során 1949. július 1-ével megszüntették a gyárban az egészségügyi fajansztermékek előállítását, abból a megfontolásból kiindulva, hogy az ország szükségletét a Budapesti Zsolnay-gyár is ki tudja elégíteni.

Ennél lényegesen nagyobb horderejű volt a korabeli iparvezetésnek az a döntése, hogy a fajanszárutól jelentősen eltérő technológiájú termék, a csiszolókorong-gyártását telepítették a kispesti Gránit gyárba. Így 1950. január 1-én megszületett a „Gránit Csiszolókorong- és Kőedénygyár”.

Az első öt éves terv kezdeti éveiben a csiszolókorong-termelés — a nehézipar túlzott ütemű fejlesztésével összefüggésben — ugrásszerűen megnőtt, 1953 után azonban visszaesett és az 50-es évek második felében a stagnálás képét mutatja.

1955-ben a kőbányai (X., Sziget u.) Solus Csiszolókoronggyárat, 1960-ban pedig az óbudai (III., Vályog u.) Widenta Vegyészeti és Kerámiai Laboratóriumot is a Gránit gyárhoz csatolták; így az ország teljes csiszolókorong-termelése egyetlen vállalat szervezeti keretei között összpontosult.

A csiszolókorong-gyártással ellentétben az *edénytermelés* az 1950-es évtized második felében mutat erőteljesebb fejlődést: az 1952–53. évi 3000 tonna körüli mennyiséggel szemben az évtized vége felé már megközelíti a 4000 tonnát, meghaladva ezzel az 1942. évi legmagasabb mennyiségi szintet.

A Gránit gyár 1950–51-ben az ország összes edényáru termelésének még mintegy

3/4 részét adta, a porcelán és egyéb kerámiai edények, dísz tárgyak termelésének erőteljesebb fejlődése következtében azonban a gyár termékeinek részaránya csökkent, és az évtized második felében nem sokkal haladta meg a belföldi edénygyártás mennyiségének a felét.

A második öt éves terv első évében, 1961-ben a csiszolókorong-termelés tovább növekszik, a következő két évben azonban ismét visszaesés következik. A termelés egyenetlensége — a felhasználói igények hullámzása mellett — bizonyos mértékben összefüggésben van azzal az évekkel, amelyek bizonytalansággal, amely a csiszolókoronggyártás ágazati hovatartozása körül az iparvezetést általában jellemezte. Ismételten felmerült a csiszolókorong-gyártásnak más tárca felügyelete alá helyezésének ügye, egy vidéken létesítendő új gyárban. 1958-ban már jóvá is hagyták az új gyár programját, és a Gránit gyár csiszolókorong-részlegét a nem fejlesztendő üzemek kategóriájába sorolták, azzal az indokolással, hogy a hamarosan felépülő új gyár az üzemeltetést szükségtelessé teszi.

A gyár fejlesztésének útjában álló akadályok ellenére a gyár vezetése — az *intenzív* jellegű fejlesztés útjára lépve — új korongtípusok gyártását kísérletezte ki. Az új köszörszűrszámokból — főleg az üveg-szövet erősítésű „GRANIFlex” tisztító és „GRANICut” vágókorongokból — a termelés 1963-tól, az üzemszerű gyártás megindulásától 1970-ig mintegy 500 tonnára emelkedett. Fellendült a gyémántszemcsés — GRAdiamant — csiszolókorongok gyártása is. A 60-as évek derekán bevezették az ún. vibrációs testek előállítását. A 60-as évekre esik a „Rotasmirg” néven ismert felületmegmunkáló szerszámok ipari méretekben való előállítása is.

A termelés választékának bővülésével egyidejűleg emelkedik a termelés mennyisége is: 1965-ben 5500 tonna körül mozog, 1970-ben pedig már meghaladja a 7000 tonnát.

A kispesti gyár eredeti tevékenységi profiljában a termelés csak 1964-ig mutat — bár lényegesen szerényebb mértékű és hullámzásokkal erősen tarkított — emelkedő tendenciát. Ekkor érte el a gyár fennállása óta a legnagyobb fajanszáru-termelést, 4349 tonnával. Utána a visszaesés, illetve a stagnálás évei következtek. (Az 1970. évi termelés csupán 3216 tonna.) A fajansztermékek iránt mutatkozó belföldi igények mérséklődése és az export fokozatos hanyatlása a termelés visszaszorítása irányába hatott. A külkereskedelem ugyanis feltöltötte a belföldi edényárúkészleteket nagyobb mennyiségű porcelánáruval, s egyre erőteljesebbé vált a belföldi edényértékesítésben a *porcelán* túlsúlya a *fajansszal* szemben. A hőmezővási Alföldi Porcelángyár edényüzemének belépésével fordulat következett be a két termékcsoport termelésének egymásközi arányában is: míg a korábbi években a fajanszedény-termelés mintegy kétszerese volt a porcelánénak, 1970-ben porcelánból már több edényt gyártottak, mint fajanszból.

A Gránit edénytermelésének mennyiségi csökkenésével egyidejűleg bővül azon-

1972 NOV. 3

ban a választék és emelkedik a termékek minőségi színvonala: így pl. több színes mázas és dekorált árut állítanak elő. Merészebben kibontakozhatott a gyárban alkalmazott iparművészek új formákat, színeket és díszítési motívumokat kereső tevékenysége is. Alkotásaik részt vettek az Országos Iparművészeti Kiállításokon, értékes díjakat szereztek az „Év Legszebb Terméke” címért folyó versenyeken. A hagyományos fehér mázas — illetve mázalatti és mázfeletti festéssel díszített — áruk mellett megjelentek a több színben pompázó transzparens mázak; ezenkívül kézi festésű parasztmintás tányérok, népi stílushagyományokon alapuló díszítő motívumokkal gazdagodott az utóbbi években a Gránit gyár termékpalettája és művészi színvonala.

A Gránit gyár teljes termelése 1970-ben meghaladja a 250 millió Ft-ot, ami összehasonlítható áron 6–7-szerese a két évtized előttinek, az 1960. évének pedig 2,5-szerese. Ilyen termelésfelfutás mellett a foglalkoztatottak száma még kétszeresére sem emelkedett, sőt ha a gyárhoz csatolt telepeket nem számítjuk, az eredeti kispesti törzsgyár létszáma csak kb. 50%-kal haladja meg az 1950. illetve az 1960. évi. A termelés egy munkásra jutó értéke 1950–1970 között több mint 3,5-szeresére, vagyis éves átlagban 6–7 %-kal emelkedett; ez egyben azt jelenti, hogy a termelés emelkedésének alig harmada származott csak létszámtöbbletből.

A műszaki színvonallal függ össze, hogy míg 1950-ben csak három mérnök dolgozott a gyárban, s számuk még 1963-ban is csak hét volt, 1971-ben már huszonkilenc mérnök és kilenc más felsőfokú képzésű műszaki alkalmazott állt a gyár kötelékében. Középfokú szakképzettséggel ugyanakkor 56-an rendelkeznek, az 1950. évi 2, és az 1963. évi 12 ilyen képzettségű dolgozóval szemben.

A Gránit gyári munkások havi átlagkeresete 1957-ben 1400 Ft körül mozgott, 1970-ben pedig megközelítette az 1900 Ft-ot; vagyis a nominálbér 34–35%-kal emelkedett. A fogyasztói árindex alakulását is figyelembe véve, a reálbér színvonalának javulása így módon éves átlagban kb. 2%-ra tehető.

A keresetek nagyobb arányú emelkedéséről beszélhetünk azonban, ha a kifizetett béreket a munkában töltött időhöz viszonyítjuk. Az 50-es évek első felében egy munkás átlagosan évi 2200 órárt megközelítő időt töltött munkahelyén; 1969–70-ben a ledolgozott évi munkaórák száma 1900 alá csökkent. A heti törvényes munkaidő a gyárban 1968 óta a munkások és alkalmazottak részére egyaránt 44 óra — sőt egyes munkakörökben 40, illetve 42 óra —, így kéthetenként szabadszombathoz jutnak. A magasabb bért tehát kevesebb munkáért kapják a dolgozók, ami a bér- illetve életszínvonal mérésénél számszerűsen is figyelembevehető tényező. A több szabadidő, a szabad szombat azonban a munkások és alkalmazottak életmódjában, munka- és életkörülményeiben — százalékosan nem mérhető — minőségi változást is eredményez.

Jelentős eredményeket lehet elkönyvelni többek között a munkaegészségügyi viszo-

Csiszolókoronggyártása

nyok javulása terén is; elsősorban a két leggyakoribb foglalkozási betegség, a régen „tüdőasztma”-nak nevezett szilikózis és az ólomártalom visszaszorításában. A gyár felmérte valamennyi munkahelyét a közvetlen és közvetett szilikózisveszély szempontjából, nyilvántartásba vette a szilikózis betegeket és a közvetlen szilikózisveszélyes műhelyben dolgozók közül többeket áthelyeztek olyan munkakörbe, ahol ártalomnak nincsenek kitéve. Az ólomártalmat sikerült egyrészt lokalizálni, másrészt az „ólmos” betegségben szenvedett dolgozók egy része — más munkakörbe áthelyezve — visszanyerte egészségét.

Számos intézkedést fogantatosított a gyár a megbetegedések megelőzése érdekében is. 1964 óta működik a gyárban a Szakszervezeti Bizottság rehabilitációs albizottsága, amely intézményesen gondoskodik a foglalkozási ártalmak révén csökkent munkaképességűvé vált dolgozók könnyebb munkára való áthelyezéséről. A dolgozók egészségvédelmét, a fizikai munka megkönnyítését szolgálják a jelentős gépi beruházások, a földgáztüzelés bevezetése, több műhely átszervezése, illetve átépítése. A rekonstrukciós tervekben szerepel többek között új nagy öltöző- és fürdőrésztleg építése, az egészségtelen fészter- és barakképületek megszüntetése, a központi fűtés általánossá tétele az egész gyárban.

A sportélet a Gránit gyárban már 1926-ban szervezett keretek között folyt. Főleg a futballcsapat és a sakk-kör mutatott fel budapesti viszonylatban is jelentős eredményeket, de a tenisznek és tekézésnek is voltak művelői. Majd az 50-es évek elején a nők bevonását jelentette a szervezett sportéletbe a röplabda szakosztály, később pedig a kézilabda szakosztály megalakulása. Nagy sportbeli dicsőséget szerzett a Gránit gyárnak, hogy egyik alkalmazottja, Török Gyula anyagbeszerző az 1960. évi római olimpián az ökölvívásban aranyérmet szerzett. A Gránit gyár dolgozója volt Bozsik József is, az 1950-es évek magyar nemzeti labdarúgó válogatott csapatának egyik erőssége. Jelentős mértékben növelte a Gránit gyár sportéletének lehetőségeit az 1960-as évek végén több millió Ft költséggel létesített nagy sporttelep. A gyári sportélet lényegesen könnyebb helyzetben van az államosítás előtti viszonyokhoz képest, amikor csak esetenkénti társadalmi támogatásra és az éven-

ként megrendezett szüreti mulatság, illetve a Gránit-bál bevételeire voltak utalva.

Az üzemi kultúrélet fénykorát az 50-es évek első felében élte saját tánc csoportokkal, ének- és zenekarokkal, valamint színjátszó csoporttal. A gyári kultúrgárda nemcsak a vállalati rendezvényeken szerepelt; rendszeresen felléptek többek között a kispesti általános iskolák szülői munkaközösségeinek rendezvényein, melyek jövedelme az iskolák anyagi támogatását szolgálta. Gyakran jártak vidékre is; a szombat–vasárnapi „falujárások” során főleg a gyár által patronált mezőgazdasági termelősövetkezetek részére adtak kultúrműsort, összekötve a szórakoztatást politikai propagandamunkával. Olyan jó kapcsolataik szövődtek több tsz-szel, hogy gyakran lerándultak a 60-as években is, amikor a falujáró kultúrcsoportok már feloszlottak. A későbbiekben a KISZ keretén belül folyt bizonyos műkedvelői kulturális tevékenység.

A dolgozók és családtagjaik igényeit azonban már egyre kevésbé elégítette ki a műkedvelői színvonal; előnyben részesítik a hivatalos művészek által nyújtott prózai és dalszínházi, vagy hangverseny-élményeket. A gyári közönségszervezők útján a Gránit-dolgozók az 1970–71. évadra 80 opera- és színházbérletet vásároltak, ezenkívül 1970-ben 383 opera- és színházjegyet váltottak.

Nemcsak a naponkénti, vagy a hétvégi szabadidő kulturált eltöltéséhez nyújt azonban segítséget dolgozóinak a gyár, hanem lehetőséget ad arra is, hogy fizetett szabadságuk alatt a gyári üdülőben pihenjék ki magukat. A SZOT-üdültetési kereten kívül 1968 óta egy-egy időnyben 100–120 dolgozó pihenhet a Balaton partján. Van ezenkívül néhány férőhelyük Ráckeven is, az iparági üdülőben.

A gyár dolgozóinak munka- és életkörülményeiről szólva nem hagyhatunk említés nélkül néhány olyan munkásdinasztiát, melynek tagjai — immár több nemzedéken át — a gyár törzsgárdájához tartoznak. Közben a vezetők gyakran változtak, a Begyik, Jeratievics, Lizák, Nyerges, Pekker, Podhorszki, Suha, Vaskó, Vági, Vicsápi stb. családok fiai és leányai biztosították a termelés folyamatosságát fél évszázadon át. Ez a rokonsági szálakkal is összefonódott munkáskollektíva képezi egyben azt a szilárd alapot, melyre az elkövetkező évek, évtizedek vezetése biztosan építhet.